

מתן על הפרק

מפגש מחודש עם התנ"ך

מלכים ב' פרקים ט'-י'

בפרקים אלה מתוארת עלייתו של יהוא בן נמשי, שר צבא יהורם, הנמשח בכדי למרוד באדונו ולהשמיד את בית אחאב. התחנות השונות במסעו של יהוא להשמדת בית אחאב וביעור הבעל מיישראל מגשימות את נבואת אליהו על בית אחאב ונזקפות לזכותו של יהוא. בה בעת מעשיו מתאפיינים באכזריות קיצונית, הכרוכה ברמיה, עורמה וציניות, וכל אלה מטילים עליו ועל כוונותיו צל כבד.

"וַיִּקְרְאוּ בְּסֵפֶר בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים" < בקיאות

פרק ט'

הפרק נחלק לשלושה חלקים:

המלכת יהוא (א-ג), הריגת יהורם ואחזיה (יד-כח), הריגת איזבל (כט-לז).

1 (א) בניגוד למינוי חזאל הנעשה בידי אלישע עצמו, כאן שולח אלישע אחד מבני הנביאים למשוח את יהוא (א). שליחות זו מתאפיינת גם במהירות וחשאיות (ב-ג). השוו למשיחת דוד בידי שמואל (שמ"א ט"ז, א-ד), וראו את דברי **אברבנאל**:

לפי שלא יכול ללכת רמות גלעד למשוח את יהוא כי יחרד כל העם בבואו שמה ויתגלה הדבר, עשה אותו על ידי שליח, וישלח אחד מבני הנביאים שהיו לפניו לשלוח אותו.

ב) ישנו פער משמעותי בין הציווי הקצר של אלישע בט"ג לבין התוספת הארוכה בדברי הנער הנביא המופיעה בביצוע (ט"ו-ו?), תוספת הלקוחה מנבואת אליהו לאחאב (ראו: מל"א כ"א, כא-כד), נסו לשער מה יכולות להיות הסיבות לכך שאלישע לא הזכיר את הדברים בציווי?

2 "וַיִּרְכַּב יְהוּא וַיֵּלֶךְ יִזְרְעֵאלָה" (טז). יהוא שר הצבא מגיע משדה הקרב אל יהורם מלך ישראל המתרפא ביזרעאל. תוכניתו הערמומית של יהוא היא להוציא את יהורם (הסבור שיהוא מגיע עם בשורה משדה הקרב), אל מחוץ לעיר. המילה 'שלום' היא מילה מנחה בתיאור. בחנו באיזה אופן מנצל אותה יהוא לצרכיו ומהי הנקודה שבה הוא חושף באמצעותה את כוונותיו? יהוא נשלח להשמיד את בית אחאב אך הורג גם את אחזיה יחד עם יהורם. עיינו בייחוסו של אחזיה (ח',כו) וחשבו על משמעות ביקורו אצל יהורם (ח',כח-כט).

3 יִזְבּוּא יְהוּא יִזְרְעֵאלָה וְאִיזָבֵל שְׁמָעָה וְתִשָּׁם בְּפוּךְ עֵינֶיהָ וְתִיטָב אֶת-רֵאשֶׁהָ (ל) איזבל השומעת על מעשי יהוא, מתכוננת לבואו ליזרעאל. מה לדעתכם משמעותו ותפקידן של ההכנות הללו? בחנו גם את דבריה הבוטים ליהוא, ושימו לב לשימושה האירוני במילה 'שלום' ששימשה היטב את יהוא (לא). משמעותה המלאה של השוואת יהוא לזמרי מתבררת מעיון במל"א ט"ז, יח.

פרק י'

4 יהוא ממשיך במסע הדמים ומבקש להשתלט על הבירה שומרון ולהשמיד את כל הטוענים לכתר מבית אחאב. כדרכו, משתמש יהוא במעשי ערמה לשם השגת מטרותיו:

(א) מהם האמצעים בהם נעזר יהוא לצורך גיוס שרי יזרעאל לשורותיו (א-ה)?

(ב) עיינו ב'ח. ושימו לב לנקודת הזמן ביממה בה מובאים ראשי בני אחאב אל יהוא. מה מצווה יהוא לעשות עם הראשים (שימו לב לזמן ולמקום), ומה משמעות הציווי.

(ג) עיינו בנאומו של יהוא לעם, מהם הדרכים בהם הוא נוקט על מנת להסיר מעל עצמו את האחריות המוסרית לרצח (ט-י)?

(ד) עימדו על הדמיון בין מעשה יהוא לבין סיפור הריגת נבות (מל"א כ"א, ח-י). כיצד מבהיר דמיון זה את משמעות מעשהו? התייחסו לכתובת הספרים ולשימוש המניפולטיבי בראשי העיר. ראו גם את נבואת אליהו בפסוק כא שם.

5 השלב האחרון במסע יהוא כולל את השמדת בית הבעל ועובדיו (יח-כח). גם כאן שזורים בדבריו לכל אורכם דברי מרמה ועורמה:

(א) מהי זו המשמעות והאירוניה הגלומה בביטויים 'זבח גדול לי לבעל', 'כל אשר יפקד לא יחיה'.

(ב) חישבו, מדוע מזכיר הכתוב דווקא אחרי הצהרה זו שיהוא עשה 'בעקבה'?

(ג) עימדו על האופן בו מנצל יהוא את עובדי הבעל למטרותיו (כב-כג).

"וַיְבִינּוּ בַּפְּקָא" < הרחבה

כפי שראינו, היחס ליהוא ולפעלו במקרא מורכב ורב פנים. בצד היחס החיובי במישור הגלוי, על כך שהגשים את רצון ה' והכרית את בית אחאב ועבודת הבעל מישראל, פזורה לאורך פרקים אלה גם ביקורת מרומזת על דרכו האכזרית (ברמזים ביקורתיים נוספים נעסוק בדף הבא). אמביוולנטיות זו מופיעה גם בחתימת מלכותו - מחד גיסא זוכה יהוא לשושלת מלכים ארוכה ביותר בממלכת ישראל: "ויאמר ה' אל-יהוא יען אשר-הטיבת לעשות הישר בעיני ככל אשר בלבבי עשית לבית אחאב בני רבעים ישובו לך על-כסא ישראל" אולם שוברו של פסוק זה בצידו, ומיד לאחריו נאמר "ויהוא לא שמר ללכת בתורת ה' אלהי-ישראל בכל-לבבו לא סר מעל חטאות ירבעם אשר החטיא את-ישראל" יהוא אמנם עשה את כל אשר בלבב ה', והשמיד את בית אחאב ואת עבודת הבעל, אולם לבבו של יהוא וכוונותיו לא היו טהורות, כפי שעולה מעבודתו לעגל, המכונה חטאת ירבעם.

ביקורת נוספת על מעשי יהוא מופיעה ככל הנראה בדברי הושע (א, ד): "כי-עוד מעט ופקדתי את-דמי יזרעאל על-בית יהוא, והשבתי ממלכות בית ישראל"

מסתבר שמצבו המדיני של יהוא לא היה מזהיר, ובתקופתו החלה היחלשות והידרדרות במצבה של ממלכת ישראל. עדות מיוחדת במינה למצבו הקשה של יהוא נמצאה לפני כמאה שנים באובליסק השחור של שלמנאסר השלישי שנתגלה בכלח שבצפון עיראק. האובליסק השחור הוא מצבת אבן שחורה דמוית אובליסק בגובה שני מטרים, שעל ארבעת צדדיה ציורים וכתובות של מלך אשור. בתבליט שבאובליסק השחור נראה יהוא או שליחו כורע לפני שלמנאסר השלישי, ואנשיו מגישים לו מנחה. בתבליט זה מכונה במפתיע יהוא, משמיד בית אחאב, 'יהוא בן עמרי': 'קיבלתי את המס של יהוא בן עמרי: כסף זהב, ספל זהב, קערת זהב, גביעי זהב, דליי זהב, בדיל...!'. כנראה משום המעמד שקיבל בית המלוכה הוותיק שכונן עמרי בקרב עמי האזור.

השתעבדותו של יהוא לאשור היא תוצאה של התעצמותה של ארם בימי חזאל, שלחצה על ממלכת ישראל המוחלשת והכריחה את יהוא לפנות לאשור לשם קבלת סיוע. משפסק הלחץ האשורי על ארם שבה ארם ונלחמה בישראל, כפי שנאמר בהמשך סיכום חיי יהוא, בהמשך לתיאור חטאו: "וַיְהִי הָאֵל לֹא שָׁמַר לְלֶכֶת בְּתוֹרַת ה' אֱלֹהֵי-יִשְׂרָאֵל בְּכָל-לְבָבוֹ ... בַּיָּמִים הָהֵם הָחַל ה' לְקַצוֹת בְּיִשְׂרָאֵל וַיָּנֹכַם חֲזָאֵל בְּכָל-גְּבוּל יִשְׂרָאֵל. מִן-הַיָּרְדֵן מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ אֶת כָּל-אֶרֶץ הַגְּלָעָד הַגְּדִי וְהָרְאוּבֵנִי וְהַמְנַשִּׁי מֵעַרְעַר אֲשֶׁר עַל-נַחַל אַרְנוֹן וְהַגְּלָעָד וְהַבְּשָׁן".

יהוא כורע לפני שלמנאסר,
פרט מתוך האובליסק השחור

➤ האובליסק השחור כולו

